

УДК 342.9

А. П. Шпак**ЩОДО РОЗУМІННЯ ОХОРОНИ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ**

Доведено, що охорона прав інтелектуальної власності у сфері освіти та захист прав інтелектуальної власності розглядаються як нерозривні поняття, кожне з яких, володіючи певною мірою незалежності, спрямовується на різнорівневе забезпечення прав суб'єктів інтелектуальної власності у сфері освіти. Встановлено, що термін «охорона» є більш широким стосовно терміна «захист», і саме з нього починається процес гарантування того або іншого права або законного інтересу.

Ключові слова: правові засади, інтелектуальна власність, охорона, захист, сфера освіти.

Чинна нормативно-правова база України забезпечує правову охорону об'єктів інтелектуальної власності, а також порядок їх використання. Однак практика застосування законодавства порушила цілий ряд питань, пов'язаних із невідповідністю деяких його норм нормам міжнародного права, забезпеченням ефективного захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності та створенням цивілізованого ринку цих об'єктів.

Удосконалення законодавства та розроблення ефективних механізмів захисту прав у сфері інтелектуальної власності є також важливим чинником забезпечення зростання науково-технічного потенціалу України, здійснення міжнародного обміну, розширення торгівлі і бізнесу [1].

У зв'язку із зазначеним ефективність охорони прав інтелектуальної власності у сфері освіти залежить від досконалості нормативно-правової бази, сформованої інфраструктури національної системи правової охорони інтелектуальної власності, ефективності підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, а також інформаційного забезпечення її діяльності.

Звернення до наукових праць вчених свідчить, що проблема охорони права інтелектуальної власності тією чи іншою мірою входить до предмета наукових інтересів таких сучасних учених, як: О. М. Головкова, Г. В. Довгань, І. Г. Запорожець, Ф. О. Кіріленко, Г. В. Корчевний, І. С. Кравченко, О. М. Мельник, А. С. Нерсисян, М. Ю. Потоцький, Р. Б. Шишка та інших. Однак у науковій сфері актуально залишається проблематика розуміння поняття – охорони права інтелектуальної власності у сфері освіти, що й становить **мету** цієї статті.

Спочатку слід зазначити, що розбудова державної системи правової охорони інтелектуальної власності має будуватися за принципами слугування сфері інтелектуальної власності суспільним інтересам, відкритості державного управління громадському контролю

та забезпечення його прозорості, відповідності стану законодавчого забезпечення взятим Україною на себе міжнародним зобов'язанням, європейському вектору розвитку, відповідність правового механізму правової охорони й захисту прав інтелектуальної власності сучасним викликам інформаційного середовища [2].

У зв'язку із зазначеним варто вказати на працю Р. Б. Шишки, в якій автор наголошує, що вирішення питання про охорону права інтелектуальної власності залежить від багатьох чинників: реальної потреби, ступеня впливу на економіку країни та майновий стан окремих суб'єктів підприємницької та іншої діяльності, стану законодавства та готовності відповідних державних органів приймати ефективні рішення, а підприємців – їх виконувати та здійснювати свою діяльність на правовій основі, контрольних органів – попереджувати порушення, виявляти їх і усувати негативні наслідки, надавати ефективну і своєчасну допомогу володільцям таких прав у їх захисті, усуненні волокити в судових органах та вирішенні таких справ по суті [3, с. 296].

В той же час у науковій літературі спостерігають ствердження, що найменш ефективним способом захисту інтелектуальної власності є адміністративно-правовий, оскільки несистематизований та неупорядкований. Такий захист, на думку авторів підручника «Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні», поширюється лише на окремі об'єкти інтелектуальної власності, а об'єкти авторського і суміжних прав взагалі не підлягають адміністративно-правовому захисту [4, с. 229].

З таким твердженням ми не погоджуємось і взагалі вважаємо, що питання охорони права інтелектуальної власності врегульовано нормами адміністративного права поряд із нормами цивільного та господарського права. А робити висновок на тій підставі, що Кодексом України про адміністративні правопорушення встановлено відповідальність за порушення лише деяких прав інтелектуальної власності, є недоречним.

На підтримку існування адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності слід навести позицію І. Г. Запорожець. Так, у своєму дисертаційному дослідженні вона дійшла висновку, що особливості адміністративно-правової охорони та адміністративно-правового захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності полягають у тому, що, на відміну від цивільно-правової охорони та захисту, їм не властива саморегуляція, у зв'язку з чим вони перебувають під постійним імперативним впливом суб'єктів управління, тобто, інакше кажучи, є об'єктом державного управління. Об'єктом державного управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності визнаються суспільні відносини, які виникають із приводу: створення правових норм, спрямованих на встановлення загального режиму охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності, визначення адміністративно-правового статусу учасників адміністративно-

охоронних відносин; видачі охоронних документів на об'єкти інтелектуальної власності; реєстрації договорів, пов'язаних із передачею прав на об'єкти інтелектуальної власності; видачі ліцензій на право проведення господарської діяльності; реєстрації суб'єктів, діяльність яких пов'язується із сприянням громадянам у реалізації наданих останнім прав у сфері інтелектуальної власності; попередження порушень (адміністративних, кримінальних) прав на об'єкти інтелектуальної власності; припинення порушень прав на об'єкти інтелектуальної власності; притягнення до юридичної відповідальності за порушення прав на об'єкти інтелектуальної власності [5, с. 13].

У той же час В. В. Галуцько чітко відстоює позицію, що адміністративно-правова охорона права власності в цілому здійснюється в трьох основних напрямках: правотворчому – коли створюються закони й інші нормативні акти; правозастосовному – коли втілюються в життя встановлені державні правила; правоохоронному – що включає заходи впливу їх до порушників [6, с. 14]. У своїй праці В. В. Галуцько розкриває сутність адміністративно-правової охорони права власності у правотворчому напрямку, який ґрунтується на: 1) виявленні та законодавчому оформленні охорони нових суспільних майнових відносин, зміні, скасуванні формальної охорони щодо тих суспільних відносин, які вже її не потребують; 2) своєчасному встановленні, зміні та скасуванні: а) суб'єктивних прав та юридичних обов'язків; б) адміністративно-правових режимів власності; в) заходів адміністративної відповідальності.

Отже, вказана позиція вчених тільки підтверджує місце адміністративно-правового регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності та особливе місце в правовій системі адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності.

У зв'язку із зазначено метою нашої статті, виникає необхідність з'ясування терміна «охорона права інтелектуальної власності у сфері освіти», а також його співвідношення з терміном «захист права інтелектуальної власності у сфері освіти».

Так, на думку М. І. Матузова, охорона та захист суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу – не одне й те ж саме: охороняються вони постійно, а захищаються тільки тоді, коли порушуються. Захист є моментом охорони, однією з її форм, але ці поняття не збігаються [7, с. 130–131]. Т. І. Іларіонова відзначає, що заходи охорони включають заходи захисту та заходи відповідальності [8, с. 47]. Водночас З. В. Ромовська вважає, що призначенням правової охорони є регулювання суспільних відносин на першому етапі та визначення заходів з охорони конкретного суб'єктивного права на другому етапі, а сама можливість захисту цього права і конкретне його здійснення є одним із чинників правової охорони, а правовий захист – лише результат реалізації особою права на захист [9, с. 15].

Крім того, Я. М. Шевченко наголошує на тому, що поняття охорони включає в себе, поряд із заходами економічного, політичного,

ідеологічного характеру, що забезпечують нормальне регулювання суспільних відносин, попередження правопорушень, усунення причин, які їх породжують (регулятивні норми), також і заходи, спрямовані на поновлення чи визнання прав у разі порушення чи оспорування їх, а саме – захист (охоронні норми) [10, с. 130]. У такому випадку можна говорити, що правовий захист є складовою частиною правової охорони.

І. О. Дзера розглядає захист права власності як систему активних заходів, що їх застосовують власник, компетентні державні чи інші органи, спрямовану на усунення порушень прав власності, покладання обов'язку відновлення порушеного права на порушника [11, с. 505]. Тобто така система захисних заходів водночас є складовою частиною загальноправового механізму захисту права власності.

Д. М. Бахрах протиставляє поняття «охорона» і «захист», обираючи критерієм їх розмежування момент порушення прав: на його думку, до порушення прав діють заходи охорони, а після порушення – заходи захисту. При цьому під охороною вчений розуміє сукупність різних взаємопов'язаних між собою заходів, які здійснюються як державними, так і громадськими організаціями і спрямовані на попередження порушень, усунення причин, які їх спонукали, і таким чином сприяють нормальному процесу реалізації громадянами своїх прав і свобод. У свою чергу, захистом він вважає примусовий (стосовно зобов'язаної особи) спосіб здійснення суб'єктивного права, який застосовується в установленому законом порядку компетентними органами або самою правомочною особою з метою поновлення порушеного права [12, с. 47].

Дійсно, поняття «захист» безпосередньо пов'язане з конкретним правопорушенням, але заходи захисту застосовуються також у разі оспорування прав. Крім того, метою застосування заходів захисту є не тільки поновлення, а й визнання прав, а також припинення правопорушення. Отже, захист є сукупністю заходів, спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення порушень прав, які застосовуються правомочною особою самостійно, компетентним органом самостійно або за зверненням правомочної особи.

Стосовно поняття «охорона» слід відзначити, що охорона не припиняє свою дію у момент порушення прав, а продовжує діяти на всіх стадіях реалізації прав, в тому числі під час захисту. Зміст охорони чітко окреслюється її функціями, основними з яких є забезпечувальна і захисна. Тому не можна визначати охорону лише через забезпечення нормальної реалізації прав. Неможливо щось забезпечувати абстрактно, потрібні певні визначені заходи, спрямовані на примусове забезпечення прав, певне реагування на порушення порядку реалізації прав з метою його забезпечення. Відповідно, «охорона» і «захист» співвідносяться як ціле і частина, тобто захист є складовою частиною охорони. Таким чином, охорона – це сукупність заходів, спрямованих на забезпечення нормальної реалізації прав, а також на захист прав у випадку їх порушення або оспорування.

Отже, як випливає з викладеного, охорона прав інтелектуальної власності у сфері освіти та захист прав інтелектуальної власності у сфері освіти нами розглядаються як нерозривні поняття, кожне з яких, володіючи певною мірою незалежності, спрямовується на різнорівневе забезпечення прав суб'єктів інтелектуальної власності у сфері, що досліджується. Водночас, як вже було доведено, термін «охорона» є більш широким по відношенню до терміна «захист», і саме з нього починається процес гарантування того або іншого права або законного інтересу. Тому захист необхідно розглядати як додатковий, допоміжний метод впливу на учасників суспільних відносин.

Водночас поряд із викладеним у сфері правової охорони та захисту прав інтелектуальної власності у сфері, що досліджується, накопичилась низка проблем, що постає предметом подальшого наукового пошуку, а саме: відсутність стратегії довгострокового розвитку сфери інтелектуальної власності; відсутність належної координації діяльності органів державного управління; недостатня ефективність діяльності структур, що забезпечують захист прав інтелектуальної власності; недостатність сучасних технологій управління та технічного забезпечення в системі відомств із питань охорони інтелектуальної власності, особливо щодо належного інформаційного забезпечення діяльності у цій сфері; нерозвиненість системи надання послуг у галузі охорони інтелектуальної власності, що пов'язана із загальним станом інфраструктури цієї діяльності, особливо в регіонах, тощо.

Список використаних джерел: 1. Про затвердження Концепції розвитку національної системи правової охорони інтелектуальної власності : розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.06.2002 № 321-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/321-2002-p>. 2. Довідка про стан державного регулювання у сфері розвитку, правової охорони і захисту інтелектуальної власності в Україні (1991–2014 рр.) [Електронний ресурс] / [уклад. Семеник С. В.] // Інформаційно-аналітичні матеріали щодо освіти, науки та інтелектуальної власності / Комітет Верховної Ради України з питань науки і освіти, Секретаріат Комітету ; [за заг. ред. Б. Г. Чижевського]. – Київ, 2014. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art_id=62353&cat_id=62297#_Toc407193523. 3. Шишка Р. Б. Охорона прав суб'єктів інтелектуальної власності у цивільному праві України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Шишка Роман Богданович. – Одеса, 2004. – 469 с. 4. Основи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : підруч. для студентів неюрид. вузів / за заг. ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – Київ : Ін Юре, 2003. – 236 с. 5. Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорожець Ірина Григорівна. – Харків, 2006. – 19 с. 6. Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Галуцько Валентин Васильович. – Харків, 2009. – 34 с. 7. Матузов Н. И. Правовая система и личность / Н. И. Матузов. – Саратов : СГУ, 1987. – 224 с. 8. Илларионова Т. И. Система гражданско-правовых охранительных мер / Т. И. Илларионова. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1982. – 168 с.

9. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве / З. В. Ромовская. – Львов : «Вища школа», 1985. – 180 с. 10. Власник і право власності / за ред. Я. М. Шевченко. – Київ : Наук. думка, 1994. – 162 с. 11. Дзера О. В. Цивільно-правовий захист права власності / О. В. Дзера // Право власності в Україні : навч. посіб. / за заг. ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – Київ : Юрінком Інтер, 2000. – Гл. 12. – С. 500–546. 12. Бахрах Д. Н. Административное право : учебник / Д. Н. Бахрах. – М. : БЕК, 1999. – 368 с.

Надійшла до редколегії 17.12.2014

Шпак А. П. К пониманию охраны прав интеллектуальной собственности в сфере образования

Доказано, что охрана прав интеллектуальной собственности в сфере образования и защита прав интеллектуальной собственности рассматриваются как неразрывные понятия, каждое из которых, обладая известной степенью независимости, направляется на разноуровневое обеспечение прав субъектов интеллектуальной собственности в сфере образования. Установлено, что термин «охрана» является более широким по отношению к термину «защита», и именно с него начинается процесс обеспечения того или иного права или законного интереса.

Ключевые слова: правовые основы, интеллектуальная собственность, охрана, защита, сфера образования.

Shpak A. P. Concerning the understanding of intellectual property right's protection in the sphere of education

The author of the article stresses that Ukraine's current regulatory base provides legal protection of intellectual property's objects and the procedure of their usage. However, the practice of law implementation has identified a number of problems associated with the incompatibility of some of the norms to international law, guaranteeing effective protection of intellectual property's objects and the creation of a civilized market of these objects.

Therefore, legislation improvement and development of effective mechanisms to protect the rights in the sphere of intellectual property is an important factor in ensuring the growth of scientific and technical potential of Ukraine, realization of international exchange, trade and business expansion.

The content of the concept of intellectual property rights' security in the sphere of education and intellectual property rights' protection in the sphere of education as inseparable concepts is revealed, where each of them having a certain degree of independence is aimed at guaranteeing the rights of intellectual property's subjects in the sphere of education on different levels. It is proved that the term «security» is wider in respect to the term «protection» and the process of guaranteeing this or that right or legitimate interest begins from this term.

Keywords: legal principles, intellectual property, security, protection, education sector.

